

Tiesiskuma pieejamība naida izraisītos noziegumos cietušajiem: profesionāļu viedoklis

Kopsavilkums

Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 1. pants garantē cilvēka cieņu, 10. pants aizsargā personu tiesības uz domu, pārliecības un ticības brīvību, savukārt 21. pants nodrošina tiesības uz diskriminācijas aizliegumu. Turklāt hartas 47. pantā ir teikts, ka ikvienai personai ir tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu.

Naida izraisīti noziegumi ir viscietsirdīgākā diskriminācijas izpausme un smags pamattiesību pārkāpums. Eiropas Savienība (ES) ir apliecinājusi apņemšanos apkarot naida izraisītus noziegumus, pieņemot vairākus tiesību aktus, tostarp 2008. gada pamatlēmumu par cīņu pret atsevišķiem rasisma un ksenofobijas veidiem un izpausmēm ar krimināltiesību palīdzību. Tomēr par lielāko daļu šo noziegumu visā ES netiek ziņots un tādējādi tie paliek nezināmi, liedzot cietušajiem tiesisko aizsardzību.

Svarīgi ir ne vien nepieļaut šādus noziegumus, bet arī nodrošināt cietušajiem tiesu iestāžu pieejamību, proti, iedrošināt viņus vērsties kompetentajās iestādēs un tad sniegt viņiem vajadzīgo palīdzību un atbalstu. Vienlaikus nekavējoties un efektīvi jāizmeklē naida izraisīti noziegumi, kā arī jānodrošina pārkāpēji.

“Kas ir svarīgāks — skaitliskie rādītāji vai pašāvērtība? Ja nav pašāvērtības ziņot par noziegumiem, nav iespējams paaugstināt rādītājus. Savukārt ar zemiem rādītājiem nav iespējams piesaistīt resursus un finanšu līdzekļus. Tas ir kā apburtais loks.” (Policijas darbinieks, Apvienotā Karaliste)

Šajā kopsavilkumā apkopoti Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras (FRA) ziņojuma “Tiesiskuma pieejamība naida izraisītos noziegumos cietušajiem: profesionāļu viedoklis” (*Ensuring justice for hate crime victims: professional perspectives*) galvenie secinājumi. Nozīmīgu ieskatu ziņojumam snieguši

dažādi profesionāļi, tostarp krimināltiesu, prokuroru biroju, policijas un nevalstisko organizāciju pārstāvji, kuru uzdevums ir atbalstīt naida izraisītos noziegumos cietušos. Viņi atklāj sarežģījumus, kuru dēļ cietušie nevar ziņot par noziegumiem, kā arī organizatoriskus un procesuālus faktorus, kas kavē tiesu iestāžu pieejamību un pienācīgu naida izraisītu noziegumu reģistrēšanu un izmeklēšanu.

“Sabiedrībai jāuzklausa tas, ko teikšu: nekādā gadījumā nav pieļaujams sist kādu tikai ādas krāsas, seksuālās orientācijas vai invaliditātes dēļ. Nedrīkst aizvainot citu personu, kam ir atšķirīga reliģiskā pārliecība.” (Cietušo atbalsta dienests, Polija)

Metodika

Ziņojuma rezultātu pamatā ir dokumentu izpēte un intervijas ar profesionāļiem ES visās 28 dalībvalstīs. FRA apkopoja datus, izmantojot savu daudznozaru pētniecības tīklu *Franet*. Veicot dokumentu izpēti, tika aplūkotas tiesiskās un organizatoriskās sistēmas naida izraisītu noziegumu novēršanai, tostarp spēkā esošais tiesiskais regulējums un kārtība attiecībā uz naida izraisītu noziegumu novēršanu un labāku tiesu iestāžu pieejamību cietušajiem, kā arī saistītā judikatūra un informācija par pieejamajiem cietušo atbalsta dienestiem. Tāpat tika apkopota informācija par daudzsološu praksi vai iniciatīvām naida izraisītos noziegumos cietušo atbalstam.

No 2013. gada augusta līdz 2014. gada februārim veica praktisko pētījumu. Šajā nolūkā rīkoja 263 daļēji strukturētas intervijas ar profesionāļiem ES visās 28 dalībvalstīs. Tās tika iedalītas trīs kategorijās: policijas darbinieki; prokurori un krimināltiesu tiesneši; profesionāļi, kuri strādā cietušo atbalsta dienestos, vai pilsoniskās sabiedrības pārstāvji, kuri darbojas cilvēktiesību jomā. Intervijas veica klātienē vai retos gadījumos — pa tālruni. Profesionāļiem uzdeva FRA sagatavotus tiešus un brīvas formas jautājumus.

Būtiskākie secinājumi un uz pierādījumiem balstīta konsultācija

Būtiskākie faktori, kas kavē tiesu iestāžu pieejamību cietušajiem, un pasākumi to pieejamības uzlabošanai

Profesionāļiem, kuri piedalījās intervijās, jautāja, kādi faktori neļauj cietušajiem ziņot par noziegumiem un, viņuprāt, ar kādiem līdzekļiem varētu ievērojami uzlabot tiesu iestāžu pieejamību cietušajiem.

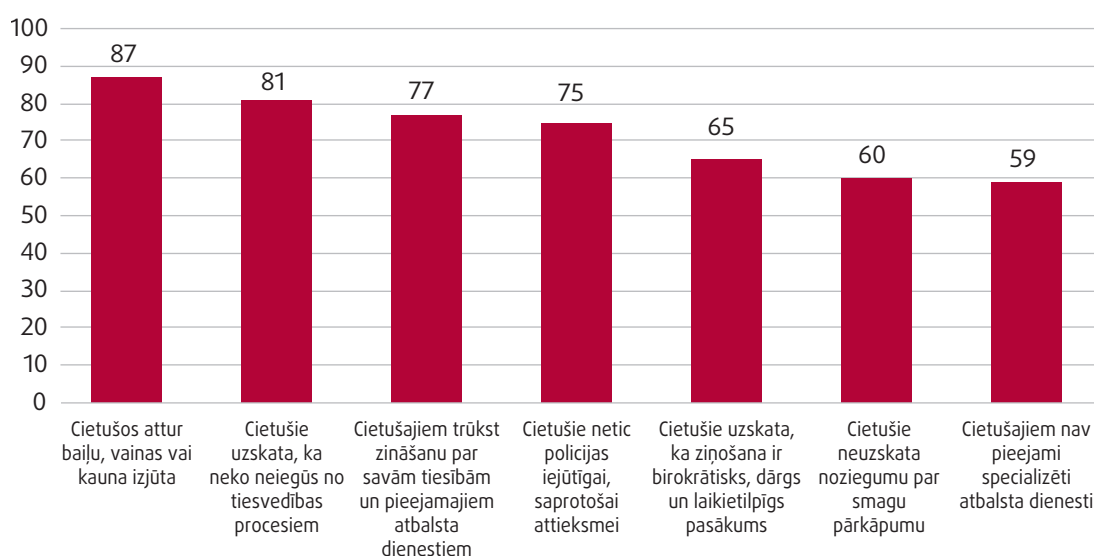
Viņu minētos faktoros var iedalīt šādās četrās galvenajās tēmās.

- **Zināšanas par tiesībām un pieejamajiem atbalsta dienestiem.** Teju deviņas desmitdaļas intervēto profesionāļu uzskata, ka jāievieš pasākumi, ar ko uzlabot naida izraisītos noziegumos cietušo zināšanas par viņu tiesībām un pieejamajiem atbalsta dienestiem. Turklāt aptuveni sešas desmitdaļas uzskata, ka atbalsta dienestu neesamība cietušajiem kavē tiesu iestāžu pieejamību. Tāpēc pieejamo atbalsta dienestu sadrumstalotais un neviendabīgais raksturs ir viens no

faktoriem, kas cietušajiem kavē tiesu iestāžu pieejamību (sk. 1. attēlu).

- **Cietušo uzrunāšana un viņu uzticības vairošana varas iestādēm.** Trīs ceturtdaļas intervēto profesionāļu uzskata, ka cietušie neziņo par noziegumiem, jo netic, ka no policijas saņems ievērojamu, saprotošu un nediskriminējošu atbildi (1. attēlu). Attiecīgi, četras piektdaļas profesionāļu uzskata, ka jāuzlabo cietušo uzticība policijai, bet trīs ceturtdaļas rosina ieviest obligātus pasākumus diskriminējošas attieksmes izskaušanai policijā (2. attēls).
- **Praktiski pasākumi, lai uzlabotu ziņošanu par naida izraisītiem noziegumiem.** Profesionāļi minēja vairākus praktiskus pasākumus, ar kuriem varētu uzlabot ziņošanu par noziegumiem, tostarp specializētu policijas vienību vai sadarbības koordinātoru izveidošanu un iespēju ziņot tiešsaistē (2. attēls).
- **Zināšanu un izpratnes vairošana par naida izraisītiem noziegumiem profesionāļu vidū.** Aptuveni divas trešdaļas visu intervēto profesionāļu uzskata, ka policijai un tiesu iestādēm ar lielu atbildību jāatteicas pret naida izraisītiem

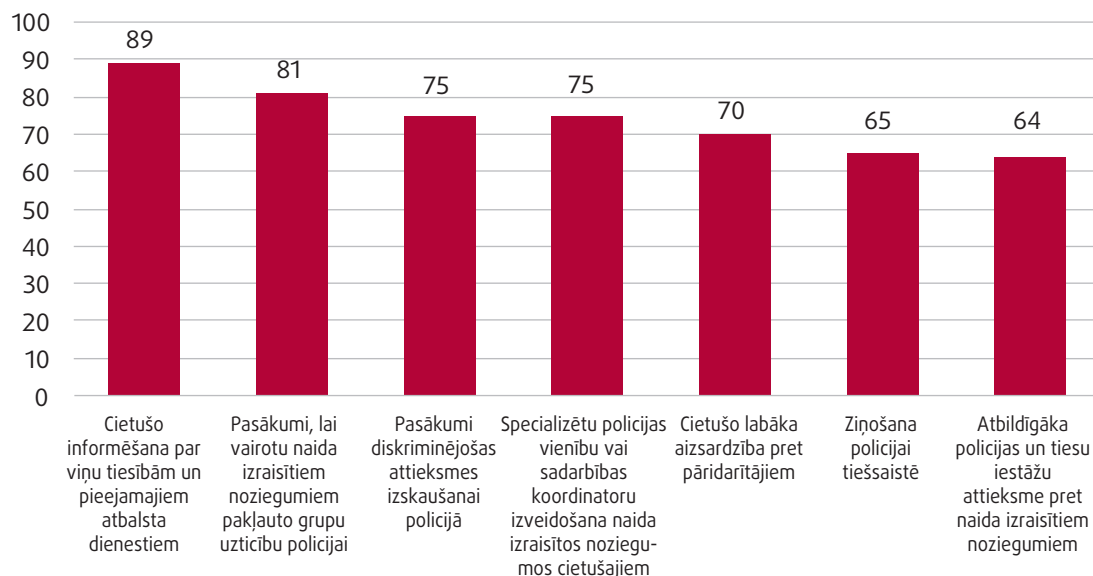
1. attēls. Visu intervēto profesionāļu viedoklis par faktoriem, kuru dēļ cietušie neziņo par naida izraisītiem noziegumiem (N=263, % no visām sniegtajām atbildēm)

Jautājums: "Vai cietušie neziņo policijai par noziegumiem šo faktoru dēļ (kā norādīts attēlā)? Iespējamās vairākas atbildes."

Avots: FRA, 2016. gads.

2. attēls. Visu aptaujāto profesiju grupu pārstāvju viedoklis par faktoriem, kas varētu veicināt cietušo ziņošanu policijai par noziegumiem (N=263, % no visām sniegtajām atbildēm)

Jautājums: "Norādiet, kuri no šiem pasākumiem motivētu aizspriedumu izraisītos noziegumos cietušos ziņot par pārkāpumiem policijai, tādējādi palielinot to aizspriedumu izraisītos noziegumos cietušo skaitu, kuri vērsās policijā. Iespējamās vairākas atbildes."

Avots: FRA, 2016. gads.

noziegumiem (2. attēls). Viņi minēja divus faktorus, kas ir šā apgalvojuma pamatā:

- nav pietiekami dziļas izpratnes par juridiskajiem jēdzieniem un kategorijām, ar ko definē nauda izraisītos noziegumus;
- nav apņēmības atklāt un izmeklēt nauda izraisītos noziegumus, kā arī piespriest sodus pa tiem.

FRA atzinumi

FRA atzinumu pamatā ir agrāk publicēti aģentūras atzinumi. Kaut arī šie agrāk publicētie atzinumi šeit nav iekļauti, daži no tiem citēti galvenajā ziņojumā "Tiesiskuma pieejamība nauda izraisītos noziegumos cietušajiem: profesionāļu viedoklis" (*Ensuring justice for hate crime victims: professional perspectives*).

Visaptverošākas un koordinētākas pieejas nodrošināšana nauda izraisītos noziegumos cietušo atbalsta dienestu izveidošanai

Daudzi dienesti, kas palīdz nauda izraisītos noziegumos cietušajiem, ir šauri specializēti, tāpēc daudzās ES dalībvalstīs atbalsta sniegšanai ir sarežģīts,

sadrumstalots, nevienmērīgs un nošķirts raksturs. Ja kādā reģionā ir pieejams nauda izraisītos noziegumos cietušajiem paredzēts dienests, tad citā reģionā tāda nav, turklāt dienests var būt paredzēts tikai atsevišķiem nauda izraisītiem noziegumiem, bet pārējiem ne. Cietušo tiesību direktīvā (2012/29/ES) ES dalībvalstīm ir noteikts pienākums nodrošināt piemērotus atbalsta dienestus visiem nauda izraisītos noziegumos cietušajiem. Saskaņā ar direktīvu valdībām ir uzdevums ieviest mehānismu, ar kura palīdzību koordinēt, veicināt un finansiāli atbalstīt iniciatīvas, kuru mērķis ir sniegt atbalsta dienestu pakalpojumus cietušajiem, kam tādi vēl nav pieejami.

"Lietuvā galvenokārt tiek ņemtas vērā apsūdzēto tiesības, bet cietušo tiesības ir atstātas novārtā. [...] [M]ums jāpievērš lielāka uzmanība cietušajiem. [...] Uzskatu, ka juristi un visas pārējās institūcijas, piemēram, policija, sniedz pārāk maz informācijas [...] par cietušajiem. Dažkārt cietušie vērsas pie mums, bet nezina, ko, kā un kad darīt. Viņi nepārzina šo procesu un to, kad var iesniegt civilprasību, vai viņiem vajadzīga jurista palīdzība un kad viņi var saņemt jurista palīdzību. Vai vardarbīgos noziegumos cietušie zina, ka viņi var saņemt no valsts kompensāciju? Ļoti reti... Šādas informācijas sniegšanai jābūt vienam no galvenajiem uzdevumiem." (Tiesnesis, Lietuva)

Nevalstiskās organizācijas (NVO), kas strādā diskriminācijas novēršanas jomā, ne vienmēr pilnībā pārzina cietušo sarežģīto situāciju, piedaloties

kriminālprocesos. Svarīgi ir nodrošināt cietušo aizsardzību tādām NVO, kas var viņus informēt par iespējām ierosināt kriminālprocesus un piedalīties tajos cietušo vārdā.

FRA atzinums

ES dalībvalstīm jānovērš pašreizējā cietušo atbalsta dienestu sadrumstalotība, ja tāda ir, un jānodrošina piemērotu atbalsta dienestu pieejamība visiem naida izraisītos noziegumos cietušajiem. Šādiem atbalsta dienestiem ir jābūt izpratnei gan par diskrimināciju, gan diskriminācijas novēršanas politiku, kā arī zināšanām krimināltiesību jautājumos un par cietušo situāciju un tiesībām kriminālprocesos.

Cietušo uzrunāšana un viņu iedrošināšana ziņot par noziegumiem

Intervētie profesionāļi piekrīt, ka par naida izraisītiem noziegumiem parasti netiek ziņots, un ir vienisprātis par iemesliem, kāpēc šajos noziegumos cietušie neziņo policijai vai to dara nelabprāt. Profesionāļi uzskata, ka naida izraisītos noziegumos cietušajiem tas ir jo īpaši grūti tāpēc, ka, no vienas puses, viņus vajā bailu, vainas un kauna izjūta, no otras puses, viņiem trūkst informācijas par savām tiesībām un pieejamajiem atbalsta dienestiem.

“Ja cietušie pie mums nevēršas, mēs arī nespējam palīdzēt. Tāpēc, aktīvi sadarbojoties ar partneriem krimināltiesību jomā, mēs iedrošinām viņus ziņot par noziegumiem. Šim nolūkam izmantojam ziņošanu ar trešo personu palīdzību, internetu un savus sakarus līdztiesības grupās, skaidrojam to, kas ir naida izraisīti noziegumi un kā par tiem ziņot, kā arī vairojam uzticību un pašvērību, ka mēs varam palīdzēt, ja par noziegumiem tiek ziņots.” (Policijas darbinieks, Apvienotā Karaliste)

Tā kā vairums cietušo vairās ziņot par noziegumiem, policijas dienestiem ir svarīgi pazemināt ziņošanas sliekšni. Vairākas dalībvalstis ir ieviesušas pasākumus šā uzdevuma veikšanai. Tajos ietilpst, piemēram, IT lietotnes, ar kuru palīdzību cietušie var tiešsaistē ziņot policijai par noziegumiem, un specializētas policijas vienības, kas aktīvi uzrunā cietušos un pārlicina viņus ziņot par noziegumiem, garantējot ievērojamu, saprotošu un nediskriminējošu attieksmi. Kaut arī nav pietiekami daudz ticamu vērtējumu par šādiem pasākumiem, dalībvalstis ir jā mudina ieviest mehānismus, ko tās uzskata par visdaudzsološākajiem, un ticami novērtēt to ietekmi uz cietušo ziņošanas rādītājiem.

FRA atzinums

ES dalībvalstīm jāapsver aktīvāka rīcība, lai uzrunātu naida izraisītos noziegumos cietušos un iedrošinātu viņus ziņot par noziegumiem. Tās varētu, piemēram, izstrādāt tiešsaistes ziņošanas rīkus un izveidot specializētas policijas vienības.

Konkrētu naida izraisītu noziegumu viedu iekļaušana krimināltiesībās

Daudzi intervētie profesionāļi uzskata, ka, nedefinējot konkrētus naida izraisītu noziegumu veidus, ir lielāka iespējamība, ka policija neievēro uz aizspriedumiem pamatotus motīvus. Krimināltiesību noteikumos jāatspoguļo būtiskā atšķirība starp noziegumiem, kuros nav diskriminācijas aspekta, un noziegumiem, ar ko pārkāpj arī cietušā tiesības netikt diskriminētam, ne tikai visas pārējās tiesības. Šādi nošķirot pēc būtības dažādus jēdzienus, var panākt atšķirīgu tiesisko regulējumu un uzlabot cietušo faktiskās izredzes uz atzišanu un tiesu iestāžu pieejamību.

“[Uz aizspriedumiem pamatotus motīvus] neuzskata par vienlīdz svarīgiem. Ja kādu piekauj, tad to uzskata par vardarbīgu noziegumu, un nevienu neinteresē, kādi motīvi izraisīja šādu uzbrukumu.” (Cietušo atbalsta dienests, Nīderlande)

FRA atzinums

ES dalībvalstīm jāizvērtē, cik lielā mērā var piemērot konkrētas krimināltiesību definīcijas, kas attiecas uz visbiežāk sastopamajiem naida izraisītiem noziegumiem, tostarp uzbrukumiem, vandālismu un aizvainojumiem, lai pārkāpēju diskriminējošie motīvi nepaliktu nepamanīti. Tām jāturpina vairoties profesionāļu zināšanas par to, ka naida izraisītos noziegumos cietušie jāatzīst par smagas diskriminācijas upuriem.

Ziņošana ar trešo personu palīdzību nolūkā uzlabot zemos ziņošanas rādītājus

Iepriekšējās FRA publikācijās minēti vairāki ieteikumi ES dalībvalstīm par to, kā uzlabot zemos ziņošanas rādītājus. Tās ir rosinātas uzrunāt tos iedzīvotājus, kuri ir viktimizācijas riska grupā, uzlabot ziņošanu par noziegumiem, izveidojot kanālus ar zemu ziņošanas sliekšni, un ieviest policijas vienības saziņai ar vietējām kopienām.

Viens no aspektiem, kas nav pienācīgā mērā izskatīts diskusijās par naida izraisītiem noziegumiem, ir iespēja atbrīvot cietušos no ziņošanas sloga, piedāvājot trešām personām, piemēram, diskriminācijas upuru aizstāvībā iesaistītām NVO, pārstāvēt naida izraisītos noziegumos cietušos kriminālprocesā. Tāpat to var izmantot gadījumos, kad naidu kurinoši izteikumi ir vērsti pret personu kategorijām vai lielām iedzīvotāju grupām, nevis vienu konkrētu personu.

FRA atzinums

Lai cietušajiem pašiem nebūtu jāuzņemas smagais pienākums ziņot policijai un rosinātu pilsoniskās sabiedrības asociācijas uzņemt iniciatīvu gadījumos, kad nevar identificēt vienu konkrētu cietušo, ES dalībvalstīm stingri ieteicams apsvērt kolektīvo prasību (actio popularis) atļaušanu, lai trešās personas varētu cietušo vārdā vai ar cietušo atbalstu ierosināt lietas pret pārkāpējiem, kuri veic naida izraisītos noziegumus.

Naidu kurinošu izteikumu vai nihilisma gadījumā, kad diskriminācija vērsta pret grupu vai abstraktu kategoriju, nevis atsevišķu personu, dalībvalstīm ir jāatļauj NVO pārstāvēt naida izraisītos noziegumos cietušos kriminālprocesā, kur NVO varētu sniegt liecības visas diskriminēto personu grupas vai kategorijas vārdā.

Ziņošanas rādītāju un naida izraisītu noziegumu reģistrēšanas uzlabošanas pasākumu vērtēšana

Pētījumā konstatēts, ka pašreizējiem ziņošanas rādītāju un naida izraisītu noziegumu reģistrēšanas pasākumiem trūkst pamatīga novērtējuma. Kaut arī dažas dalībvalstis ieviesušas informatīvas kampaņas, izveidojušas specializētas vienības un ziņošanas kanālus un izstrādājušas tiešsaistes ziņošanas rīkus, darbs nav paveikts pilnībā, jo bieži nav zināma šo pasākumu ietekme tāpēc, ka nav veikti ticami un metodiski novērtējumi. Neskatoties uz šiem pasākumiem, profesionāļi tik un tā uzskata, ka neziņošana par noziegumiem ir potenciāls risks krimināltiesību sistēmas efektivitātei. Nav skaidrs, vai tas atspoguļo īstenoto pasākumu neefektivitāti vai konkrētu pasākumu neesamību ar mērķi uzlabot ziņošanas rādītājus.

FRA atzinums

Ieviešot pasākumus ar mērķi mudināt vai iedrošināt naida izraisītos noziegumos cietušos ziņot policijai, ES dalībvalstīm pamatīgi un metodiski jāizvērtē šo pasākumu ietekme uz to cietušo skaitu, kuri ziņo policijai par noziegumiem.

Kā aizspriedumu izraisītiem motīviem nepalikn nepamanītiem, novērtējot cietušo vajadzību pēc aizsardzības saskaņā ar Cietušo tiesību direktīvas 22. pantu

ES dalībvalstīm ir pienākums ieviest prasību kriminālprocesa gaitā reģistrēt pārkāpēju diskriminējošos motīvus un attiekties pret tiem atbildīgi. Patlaban nav izstrādāti stingri un saistoši noteikumi un protokoli policijas darbiniekiem sistemātiski reģistrēt visas aizspriedumu izraisītu motīvu pazīmes. Tāpēc, lai dalībvalstis veiktu minēto pienākumu, īstenojot Cietušo tiesību direktīvu, tām jāievieš protokoli un kārtība, ar ko saskaņā ar direktīvas 22. pantu individuāli izvērtē cietušo vajadzību pēc aizsardzības. Vērtējot ņem vērā nozieguma raksturu un apstākļus. Saskaņā ar 22. panta 3. punktu īpaša uzmanība jāveltī "tādos noziegumos cietušajiem, kuri veikti aizspriedumu vai diskriminējošu motīvu dēļ". Tāpēc, izstrādājot kārtību 22. panta īstenošanai, dalībvalstīm ir būtiski ņemt vērā pazīmes, kas liecina, ka pārkāpēju rīcību ir motivējusi diskriminējoša attieksme.

FRA atzinums

Īstenojot Cietušo tiesību direktīvas 22. pantu par individuālu novērtējumu, lai noteiktu cietušo vajadzību pēc aizsardzības, ES dalībvalstīm ir būtiski vērst uzmanību uz pazīmēm, kas liecina par pārkāpumu diskriminējošu motīvu dēļ.

Profesionāļu – policijas darbinieku, prokuroru un tiesnešu – zināšanu vairošana ar visaptverošu apmācību naida izraisītu noziegumu jomā

Viens no galvenajiem secinājumiem ir tāds, ka krimināltiesību sistēmas profesionāļiem netiek nodrošināta pietiekama apmācība. Policijas pārstāvjiem, tiesnešiem un prokuroriem nav dziļas izpratnes par tādiem jēdzieniem kā naida izraisīti

noziegumi, naidu kurinoši izteikumi un nihilisms. Visai krimināltiesību sistēmai jāapgūst kopīga valoda, ar kuras palīdzību identificēt naida izraisītus noziegumus un tos izgaismot kriminālprocesos.

“Starp prokuratūrai nodotajām lietām nav daudz tādu, kuru motivācija ir diskriminācija, jo liela daļa vienkārši pazūd starp neskaitāmajiem uzbrukumus gadījumiem, kā arī diskriminācijas motīvs ne vienmēr ir pamanāms. Lai gan mēs cenšamies, dažkārt mēs to nepamanām”. (Policijas darbinieks, Nīderlande)

Vēl būtisks secinājums ir policijas darbinieku izpratnes trūkums par pamatjēdzieniem, priekšstatiem un kategorijām, ko izmanto naida izraisītu noziegumu analīzei, tāpēc bieži netiek īstenoti pasākumi šo noziegumu apkarošanai. Policijas dienesti faktiski nevar būt efektīvi šajā jomā, ja nelieto valodu, kas skaidri attiecas uz naida izraisītiem noziegumiem un ko saprot visi dienestu pārstāvji. Pirmais svarīgais uzdevums ir ieviest un cieši nostiprināt organizācijās naida izraisītu noziegumu pamatjēdzienus un kategorijas, pamatojoties uz cilvēktiesību pieeju un ievērojot ECT judikatūru un saistītos ES normatīvos aktus.

FRA atzinums

Saskaņā ar Cietušo tiesību direktīvas 25. pantu, kurā ES dalībvalstīm noteikts pienākums apmācīt profesionāļus, dalībvalstīm jānodrošina, ka visiem policijas darbiniekiem, prokuroriem un kriminālprocesos iesaistītajiem tiesnešiem pilnībā jāizprot naida izraisītu noziegumu, kūdīšanas uz naidu un nihilisma pamatjēdzieni atbilstoši valsts tiesību aktiem, kā arī jābūt apmācītiem profesionāli pievērsties naida izraisītiem noziegumiem un tajos cietušajiem. Tāpēc ar apmācību jāvairo zināšanas un jākāpina uztveres spējas par naida izraisītiem noziegumiem un to ietekmi uz cietušajiem, kā arī jāuzlabo prasmes atpazīt, reģistrēt un izmeklēt šādus pārkāpumus.

Diskriminācijas institucionālo aspektu atzīšana

Plānojot un izvērtējot pasākumus, ar ko apkaro naida izraisītus noziegumus, svarīgi ir apsvērt diskriminācijas institucionālos aspektus. Vairāk nekā divas piektdaļas intervēto profesionāļu kā ļoti augstu vai diezgan augstu novērtēja risku, ka policijas darbinieki, pie kā vērsas naida izraisītos noziegumos cietušie, varētu izturēties ar tikpat diskriminējošu attieksmi kā pārkāpējs. Trīs ceturtdaļas visu intervēto uzskata, ka vispirms jāizskauž diskriminējošā attieksme policijas dienestos, lai uzlabotu ziņošanu par noziegumiem. Tā kā naida izraisītos noziegumos cietušajiem nav gandrīz nekādas ticības policijas

spējai un vēlmei apkarot diskrimināciju, nav pārsteigums, ka viņi nevēlas vērsties policijā. Tomēr jāatzīmē, ka šeit minētie apgalvojumi atspoguļo tikai intervēto profesionāļu viedokli un tas nav jāuzskata par visu policijas un krimināltiesību pārstāvju viedokļa atspoguļojumu visās dalībvalstīs.

“Nozīmīga daļa cietušo neziņo policijai par noziegumiem, jo baidās no tajā valdošajiem aizspriedumiem. Mazpilsētu iedzīvotāji pazīst policijas darbiniekus un zina, kā viņi ir agrāk risinājuši tamlīdzīgas situācijas. Tādējādi viņiem ir vairāk vai mazāk pamatotas bažas, ka neviens neuztvers viņu ziņojumus nopietni.” (Cietušo atbalsta dienests, Slovākija)

Kaut arī šis faktors jāņem vērā ikreiz, mēģinot iedrošināt cietušos ziņot par noziegumiem, policijas darbinieku diskriminējošo attieksmi nevar nošķirt no pārējiem faktoriem. Šādas attieksmes apkarošanai jābūt visaptverošas policijas cilvēktiesību stratēģijas neatņemamai sastāvdaļai. To nevar panākt ar apmācību vien. Policijas dienestu attieksmei pret naida izraisītiem noziegumiem un diskrimināciju jāsasaucas ar policijas misiju un identitāti, tāpēc tas ir jautājums par pilnveidi visā organizācijā, sākot no policijas vadības.

“Neviens ne reizi nav atzīts par vainīgu. Ņemsim par piemēru lietu par jauniešu agresīvo izturēšanos metro vilcienā: tas [kā kriminālizmeklēšanas iestādes izskatīja šo lietu] lika LGBT personām zaudēt jebkādas cerības. [...] Domāju, ka ļoti daudz varētu panākt ar to vien, ja pret cilvēkiem, kuri vērsas policijā, izturētos labi un ar cieņu un ja viņu sūdzības izmeklētu pareizi...” (Cietušo atbalsta dienests, Rumānija)

Naida izraisītos noziegumos cietušie nav labās domās par policijas darbinieku attieksmi, ja vien policija aktīvi neapliecinās apņēmību garantēt cilvēktiesības visiem bez izņēmuma. Cietušo ziņošanas rādītāji būtiski neuzlabosies, kamēr cietušie nebūs pārliecināti, ka policija skaidri un nepārprotami ievēros viņu tiesības uz cilvēka cieņu. Policijas stratēģija, kuras pamatā ir spēcīga cilvēktiesību kultūra un sadarbība, kā arī pret vietējām kopienām un naida izraisītos noziegumos cietušajiem vēsta atklātība un atbildība, var palielināt sabiedrības ticību policijai un iedrošināt cietušos ziņot par noziegumiem.

FRA atzinums

Saskaņā ar Cietušo tiesību direktīvas 1. pantā noteikto pienākumu nodrošināt, lai pret cietušajiem attiektos ar cieņu, iejūtīgi, pamatojoties uz katru atsevišķu gadījumu, profesionāli un bez diskriminācijas, ES dalībvalstīm jāpanāk, lai naida izraisītos noziegumos cietušie var ziņot policijai bez bailēm, ka policijas darbinieki varētu izturēties ar tikpat diskriminējošu attieksmi kā pārkāpēji. Tām jāievieš visi vajadzīgie pasākumi šādas attieksmes nepieļaušanai un izskaušanai policijas darbinieku vidū, tostarp, mainot policijā valdošo kultūru.

Atbildīga attieksme pret naidu kurinošiem izteikumiem

Intervētie profesionāli akcentēja diskriminējošu izteikumu nelabvēlīgo ietekmi uz sociālo vidi un īpaši pieminēja politiku lietotos izteikumus vēlēšanas kampaņu laikā. Politikajām partijām jāpanāk, lai naidu kurinoši izteicieni pret personu grupām nebūtu pieļaujami.

“Diskriminējošs izteiciens rada lielākas problēmas tad, ja to pauž politiķis, nevis kāds piedzēries nevēlams bārā.” (Policijas darbinieks, Itālija)

FRA atzinums

ES dalībvalstīm jāpanāk vienprātība politikas dalībnieku vidū, ka diskriminācija nav pieļaujams paņēmieni politikajās debatēs un sāncensībā. Tāpat tām jānodrošina tiesu pieejamība visās attiecīgajās tiesību jomās.

Vismaz 40 % intervēto ES 12 dalībvalstīs uzskata, ka holokausta noliegšana ir diezgan smaga vai ļoti smaga problēma. Tāpēc dalībvalstīm vēl jo svarīgāk ir vispusīgi īstenot attiecīgos noteikumus no pamatlēmuma par rasisma un ksenofobijas apkarošanu.

FRA atzinums

Publiski attaisnojot, noliedzot vai rupji banalizējot genocīda noziegumus, tostarp holokaustu, noziegumus pret cilvēci un kara noziegumus, tiek pazemoti upuri un viņu piemiņa, kā arī veicināta viņu diskriminācija. ES dalībvalstīm pilnībā jāīsteno pamatlēmuma par rasisma un ksenofobijas apkarošanu 1. pants un jāapsver iespēja nostiprināt saistīto praksi, kas atbilst starptautiskajām cilvēktiesībām.

Secinājumi

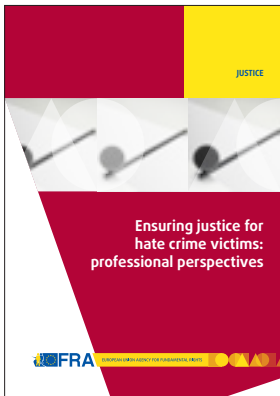
Veiksmīgi apkarot naida izraisītos noziegumus var tikai tad, ja cietušie ziņo par pārciestajiem nodarījumiem un dažādas atbildīgās iestādes palīdz saukt pārkāpējus pie atbildības. Taču dažādi ziņojumā minētie faktori liedz sasniegt šo mērķi.

To vidū ir spēkā esošā tiesiskā regulējuma trūkumi, nespēja pilnībā izprast un lietot naida izraisītu noziegumu jēdzienu, neskaidra nojausma par šā jēdziena nozīmi organizācijā, kur persona strādā, un iestāžu diskriminācijas risks, kura dēļ var zust upuru uzticība un gatavība ziņot par viktimizāciju.

Intervijās ar profesionāļiem ir konstatēta vajadzība pēc šādiem konkrētiem pasākumiem:

- izstrādāt tiesību aktus, kas vienlīdz attiecas uz visām diskriminācijas kategorijām atbilstoši ES Pamattiesību hartas 21. pantam, kuros pilnībā transponēts pamatlēmuma par rasisma un ksenofobijas apkarošanu 1. pants un kuros sniegtas konkrētas krimināltiesību definīcijas par visbiežāk sastopamajiem naida izraisītu noziegumu veidiem;
- izveidot uzticamu atbalsta dienestu tīklu;
- apmācīt policijas un krimināltiesību profesionāļus;
- ieviest organizatoriskus pasākumus, lai iedrošinātu cietušos ziņot par noziegumiem un iemācītu policijas darbiniekiem atpazīt diskriminējošus motīvus;
- nostiprināt institucionālo aizsardzību policijas dienestos, lai naida izraisītos noziegumos cietušie nesaskartos ar atkārtotu viktimizāciju, ja ziņo par noziegumiem.

Kaut arī šajos secinājumos konstatēts, ka darāmā vēl ir daudz, naida izraisītos noziegumos cietušo tiesības uz tiesu iestāžu pieejamību var nodrošināt tikai tad, ja atrisina šos jautājumus.

Nemot vērā pašreizējo ES sociālo vidi, nav šaubu, ka steidzami jārisina naida izraisītu noziegumu apkarošanas problēma. Kaut arī šie noziegumi aplūkoti dažādās iniciatīvās, par lielāko daļu naida izraisītu noziegumu visā ES netiek ziņots, tāpēc tie paliek nesodīti, liedzot cietušajiem tiesisko aizsardzību. Lai mainītu šo situāciju, dalībvalstīm ir svarīgi uzlabot tiesu iestāžu pieejamību cietušajiem.

Atsaucoties uz intervijām ar krimināltiesu, prokuroru biroju, policijas un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, kuru uzdevums ir atbalstīt naida izraisītos noziegumos cietušos, šajā ziņojumā akcentētas dažādas grūtības, kas kavē tiesu iestāžu pieejamību cietušajiem un pienācīgu naida izraisītu noziegumu reģistrēšanu. Tajā arī minēti daudzsološi sasniegumi visā ES un norādīti priekšnosacījumi iestādēm, kas jāievēro, lai izstrādātu efektīvu politiku naida izraisītu noziegumu apkarošanai. Ziņojumā apkopotais profesionāļu viedoklis sniedz nenovērtējamas praktiskas norādes tam, kā varētu nostiprināt noziegumos cietušo tiesības.

Papildu informācija

FRA ziņojuma *Ensuring justice for hate crime victims: professional perspectives* pilnu tekstu skatiet vietnē <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/ensuring-justice-hate-crime-victims-professional-perspectives>

Citas saistītas publikācijas

- FRA (2016. gada decembris), *Antisemitism – Overview of data available in the European Union 2005-2015*, Vine, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/antisemitism-overview-data-available-european-union-2005-2015>
- FRA (2016. gada novembris), *Current migration situation in the EU: hate crime*, Vine, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/current-migration-situation-eu-hate-crime-november-2016>
- FRA (2016. gada novembris) *Incitement in media content and political discourse in Member States of the European Union*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/incitement-media-content-and-political-discourse-member-states-european-union>
- FRA (2016. gada novembris) *Violence, threats and pressures against journalists and other media actors in the European Union*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <http://fra.europa.eu/en/publication/2016/violence-threats-and-pressures-against-journalists-and-other-media-actors-european>
- FRA (2013. gads) *Discrimination and hate crime against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism*, Luksemburga, Publikāciju birojs, <http://fra.europa.eu/en/publication/2013/discrimination-and-hate-crime-against-jews-eu-member-states-experiences-and>
- Darba grupa, kas uzlabo naida izraisītu noziegumu ziņošanu un reģistrēšanu ES, *Paraugprakses apkopojums par naida izraisītu noziegumu apkarošanu*, <http://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime/compendium-practices>

Papildu informācija par FRA darbu naida izraisītu noziegumu apkarošanas jomā ir pieejama aģentūras tīmekļa vietnē <http://fra.europa.eu/en/theme/hate-crime>

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2016. gads
Vāka fotoattēli: © Shutterstock

FRA — EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vienna – Austria
Tālr.: +43 158030-0, fakss: +43 158030-699
fra.europa.eu – info@fra.europa.eu
[facebook.com/fundamentalrights](https://www.facebook.com/fundamentalrights)
[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://www.linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)
twitter.com/EURightsAgency

Print: ISBN 978-92-9491-509-2, doi:10.2811/053674
PDF: ISBN 978-92-9491-526-9, doi:10.2811/82706